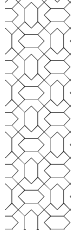

CITATION

Nargül, Veysel, Bahar Balcı, "Charlie Hebdo Example in the Context of Humor, Respect to Sacred, Freedom of Religion and Culture of Religious Tolerance", *Journal of Faculty of Theology of Bozok University*, 9, 9 (2016/9), pp. 147- 170 .

MİZAH, KUTSALA SAYGI, DİNÎ İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ VE HOŞGÖRÜ KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA CHARLIE HEBDO ÖRNEĞİ

Charlie Hebdo Example in The Context of Humor, Respect to Sacred, Freedom of Religion and Culture of Religious Tolerance

Veysel NARGÜL

Yrd. Doç. Dr.

Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Bahar BALCI

Arş. Gör.

Niğantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Özet

Basın, yayın ve tüm iletişim araçları aracılığıyla bilgiyi kamuoyu ile paylaşma ve kamuoyunu doğru bilgiyle buluşturma en temel haklardan biridir. Basılı ve görsel medya araçları, söz konusu haklarını kullanırken bilgiyi doğru, objektif, kaynağına dayandırarak, toplum-birey haklarını koruyan, rencide etmeyen ve hakaret sınırlarını zorlamayan, özetle kişi hak ve özgürlüklerine saygılı ve bağlı kalan bir ilke üzerinden mesleğini gerçekleştirmelidir. Bu makalede, "Mizah, Kutsala Saygı, Dinî İnanç Özgürlüğü ve Hoşgörü Kültürü Bağlamında Charlie Hebdo Örneği" üzerinde durulacaktır. Mizah, dinî ve sosyolojik anlamda hakaret ve onur kırıcı bir içeriğe sahip olmamalıdır. Hangi din mensubu olursa olsun, kutsallarına saygısızlık kabul edilemez. Kişinin herhangi bir dini seçme ve yaşama özgürlüğü en temel insan hakkıdır. Sosyal bir varlık olan insan, sosyal barışı tesis etmek için bir arada yaşarken ötekine hoşgörü ile yaklaşmak zorundadır. Son tahlilde bu makalede, *Charlie Hebdo* dergisinin Müslümanların kutsallarına saygısızlık içeren ve bu konuda sınır tanımaz kışkırtıcı yayınları sonucunda, dergiye yapılan saldırı, dini, sosyal ve iletişim ilkeleri dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Charlie Hebdo, Mizah, Kutsala Saygı, Dinî İnanç Özgürlüğü, Hoşgörü, İslam.

Abstract

It is one of the fundamental rights is to share information with the public through press, publishing and the other communication tools. When using such rights, the press and electronic media must be accurate, objective, based on genuine resources, protecting communal and individual rights, without offending or insulting personal dignity, in short respecting rights and freedom of people. In this article, "Humor in the Context of Respecting to the Sacred, Freedom of Religion and Culture of Tolerance: The Charlie Hebdo Case" will be examined. Humor should not have a degrading content that insults religious and social values. Disrespectful and insulting humors that assault sacred issues of a religion are unacceptable. In this regard one should not discriminate different religious traditions. People's freedom to choose any religion and lifestyle is the most basic human right. Humanity as a social being must approach others with tolerance in order to establish the social peace. In the final analysis, the article examines religious, legal and social perspectives regarding the attacks on Charlie Hebdo magazine as a result of its insulting, disrespectful and provocative publications against Muslims' sacred.

Keywords: Charlie Hebdo, Humor, Respect for the Sacred, Freedom of Religion, Tolerance, İslam.

KAYNAKÇA

Nargül, Veysel, Bahar Balcı, "Mizah, Kutsala Saygı, Dinî İnanç Özgürlüğü ve Hoşgörü Kültürü Bağlamında Charlie Hebdo Örneği", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 9 (2016/9), ss. 147- 170.

Giriş

İnsanlığa gönderilen son ve evrensel din İslam,¹ hükümleri ve ilkeleri itibariyle insanlığın bireysel ve toplumsal anlamda bütün ihtiyaçlarını ve sorunlarını teorik düzlemde çözme potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. İslam'ın evrensel nitelikli prensiplerini hayata geçirmek ve yaşamın pratiklerine aktarabilmek, tamamen müntesiplerinin samimiyet, gayret ve kararlılığıyla doğrudan orantılıdır. Klasik ve çağdaş özellikteki tüm problemlerin hangi ilke, esas ve kriterlerle çözüme kavuşturulacağına yol haritası, İslam hukukunda ortaya konulmuştur. Bu bağlamda İslam dininin ana gayeleri zaruriyyat, haciiyyat ve tahsiniyyat olarak kategorize edilmiştir. İslam dininin en temel konularını içeren zaruriyyat kapsamında din, can, akıl, nesil ve malın korunması hedeflenmiştir. Bu sıralamada ikinci olarak haciiyyat ve üçüncü olarak da tahsiniyyat yer almaktadır.² Buna göre dinî inanç özgürlüğü zaruriyyat; resim, heykel ve mizah konuları ise tahsiniyyat kapsamına dâhil edilebilir. Anılan başlıklara, çalışmanın içeriğine hizmet edecek ölçüde ve sınırlılıkta yer verilmektedir. Bu çalışmada, mizah ve kutsal değerler bağlamında Charlie Hebdo dergisi ele alınacak; mizahın sınırları ve karikatürün gülmelik olmaktan çıkarak karşılıklı bir saldırıya dönüşüm süreci analiz edilecektir. Bu çerçevede öncelikle konunun dinî boyutu üzerinde durulacak, sonra da söz konusu derginin çatışma ve kışkırtıcılığa sebep olan ilgili kısımlarına atıflar yapılarak konu hakkında bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

I. İslam'da Mizah Algısı

Arapçada (*m-z-h*) kelimesinden türeyen mizah, *eğlence*, *alay*, *latife* ve *şaka* anlamında kullanılmıştır. Mizah, *karşılıklı şaka yapmak* anlamındadır. *Mezh* kökünden türemiş bir isim olan *muzah* ise,

¹ Burada semavi din vurgusu yapmak gerekebilir. Zira Orta ve Yeni Çağ boyunca dünyanın çeşitli yerlerinde çeşitli biçimlerde pek çok din ortaya çıkmış; ayrıca Yahudilik ve Hıristiyanlık İslam'ı Tanrı'nın gönderdiği bir din olarak görmemiştir. Dolayısıyla bu ifade İslam'ın kendi kültürü, anlamlandırması ve teolojisi çerçevesinde bir gerçekliğe sahiptir.

² Şâribî, Ebû İshâk, el-Muvâfakât fi Usûli's-Şerîa', şrh. Abdullâh Dıraz, Beyrut, ts., II, 3-5.

şaka, mizah ve espri anlamındadır. Arapça kökeni itibariyle *mizah* ve *muzah* şeklinde kullanılsa³ da kelimenin kullanımı Türkçede *mizah* olarak yaygınlık kazanmıştır.

Mizah, –toplum ve kültürlere göre değiştiği için net bir tanımı yapılamasa da–⁴ *sözlü ve fiilî bir davranış olarak insanı güldüren*⁵ *şaka, mizah ve taklitler* olarak tanımlanmıştır.

İslam öncesi dönemde Arapların mizaha yatkın bir toplum olduğu bilinmektedir.⁶ İslam'ın ilk yıllarında ise Müslüman Arapların İslam'ın öğretilerini yaymaları ve müşriklerle savaşmaları sebebiyle eğlence ve mizaha vakit bulamadıkları, hayatlarında mizaha yer veremedikleri olgusundan hareketle, İslam'da mizahın olmadığı ve mizahın dinen hoş görülmediği sonucuna varılmıştır.⁷ Bu görüş “*Yaptıklarının bir cezası olarak az gülsünler ve çok ağlasınlar.*”⁸ ayeti ile temellendirilmiştir. Oysa ayetin münafiklarla ilgili başka bir bağlamda nazil olduğu bildirilmektedir.⁹ Dolayısıyla bu ayete dayanılarak gülme ve mizahı yasaklayan bir hüküm çıkarılamaz. Gülme ve mizah insan için bir rahatlama vasıtası,¹⁰ fitri bir duygu ve ihtiyaçtır. Kur'an'da gülme (*d-h-k*) kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu kelime, Hz. İbrahim'e Lut kavminin helak haberini getiren meleklerle ilgili ayette sevinmek anlamındadır.¹¹ Bu olayda Hz. İbrahim'in hanımı Sare'nin gelen habere gülmesi, sevinç ve şaşırmadan dolayı mizahi olarak değerlendirilmiştir.¹² Firavun ve kavminin önde gelenlerinin Musa'nın sözlerine¹³ ve inkârcıların Hz. Nuh'un tufana karşı

³ İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl, Lisânu'l-Arab, Beyrut, ts., II, 593; el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed, Misbâhu'l-Münîr, Beyrut 1987, 218; Doğan, Yusuf, “Hz. Peygamber ve Mizah”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. VIII/2, Sivas 2004, 192.

⁴ Murzolz, Ulrich, Humour, Encyclopedia of Arabic Literature, London 1998, I, 294; Doğan, s. 193.

⁵ Pala, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1995, 390.

⁶ Doğan, s. 193-194.

⁷ Muruvve, Yûsuf Ahmed, Nevâdiru A'lâmi'l-Fukahâ, Beyrut 1991, s. 14; ayrıca bkz. Doğan, s. 193.

⁸ 9/Tevbe, 82.

⁹ Zemahşerî, Cârullâh Muhammed, el-Keşşâf, by., ts., II, 296.

¹⁰ Zemahşerî, IV, 428.

¹¹ 11/Hûd, 71.

¹² Akkâd, Mahmûd, Cuhâ ed-Dâhik el-Mudhik, Beyrut 1969, s. 90.

¹³ 23/Mu'minûn, 110.

gemi yapmaya başladığında ona gülmelerinin¹⁴ geçtiği ayetlerde de alay anlamındadır. Bir karıncanın Hz. Süleyman'ın ordusunun kendilerini çiğnememeleri için yuvalarına girmesi ile ilgili çağrısına tavrı, tebessüm ve (*dıhk*) gülme kelimeleriyle anlatılmaktadır ki ayet şöyledir: “Onun sözünden dolayı gülerek tebessüm etti.”¹⁵ Bu olayda büyük bir iktidar sahibi Hz. Süleyman ile küçük cüsseli karınca karşı karşıyadır. Güç dengesi hiçbir şekilde olmayan bu iki varlığın bir araya gelmesi mizaha sebep olmaktadır. Zıt kavramları ve nesnelere bir araya getirmek mizah tekniklerinden sayılmaktadır.¹⁶ Mizahi olaylar insanları güldürür. Dolayısıyla Hz. Süleyman da küçük karıncanın yaptığını gülünç bulmasından dolayı gülmüştür.¹⁷

İslam'da mizahın yasaklığına dair getirilen delillerden birisi de “Onlar lağv yani boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler.”¹⁸ ayetidir. Ayetteki *lağv* kelimesinin *hezl/mizah* anlamını da içermesi itibarıyla mizahın yasaklığı anlaşılmaktadır.¹⁹ “Ey Müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın...”²⁰ ayetinde, insanları küçük düşürme amaçlı yapılan alay yasaklanmaktadır. Kur'an'da inkârcıların inanlarla alay etmeleriyle ilgili örnekler de vardır.²¹

İslam'da mizahın yasak olduğuna dair görüşler, bazı hadislerin yorumundan çıkarılmıştır. “Arkadaşınla tartışma ve şakalaşma!”²² hadisinde, insanın onur, haysiyet, vakar ve ciddiyetini rencide eden mizah uygun görülmemiştir. “Çok gülme! Zira çok gülmek kalbi öldürür.”²³ hadisinde ise kahkahalarla gülmek onaylanmamıştır. Hz. Ali'ye isnat edilen “Çok mizah ciddiyeti azaltır. Kimin şakacı mizahu

¹⁴ 53/Necm, 52-61.

¹⁵ 27/Neml, 19.

¹⁶ Bkz. Doğan, İkinci Abbasiler Dönemi'nde Mizah, (Basılmamış Doktora Tezi), 2004, s. 43, 80.

¹⁷ Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr, Kitâbu'l-Hayevân, neşr. Abdusselâm M. Hârûn, Mısır 1964, IV, 20.

¹⁸ 23/Mu'minûn, 3.

¹⁹ Zemahşeri, III, 175.

²⁰ 26/Hucurât, 11.

²¹ 10/Yûnus, 58; 53/Necm, 59, 60, 61; 53/Zuhruf, 47; 83/Mutaffifin, 29, 34; 3/Âl-i İmrân, 21; 9/Tevbe, 34, 65; 84/İnşikâk, 24; 49/Hucurât, 11. Bkz. Çapraş, Mehmet Naim, İslam Hukukunda Mizah, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2014, s. 26-27.

²² Tirmizî, Muhammed b. İsâ, Sünenü't-Tirmizî, İstanbul 1992, Birr, 58.

²³ Tirmizî, Zühhd, 2; İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, Sünenü İbn Mâce, İstanbul 1992, Zühhd, 19, 24.

*daha galip gelirse, aklı fesada uğrar. Kim çok şaka yaparsa ciddiyeti yok olur.*²⁴ sözü de şaka ve mizahın hoş karşılanmadığını göstermektedir. Bu hadisleri dikkate alan İslam bilginlerinden bazıları, mizahın dinî açıdan uygun olmadığı ve yasaklanması gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir.²⁵ Oysa yaşadığı dönemin en güler yüzlü insanı olan Hz. Peygamber,²⁶ mizahın insan psikolojisini rahatlatan önemli bir ihtiyaç olduğunu eylem ve söylemleriyle göstermiştir.²⁷ “... *Ben şaka yaparım ama sadece doğruyu söylerim.*”²⁸ hadisi, mizahın ölçüsü ve kriteri hususunda bir fikir vermektedir. Hz. Peygamber, torunları Hasan ile Hüseyin’i sırtına bindirmiş, dört el üzerinde yürüyerek, “*Deveniz ne güzel deve, siz de ne güzel binicilersiniz.*” diyerek onları taşımıştır.²⁹ Hz. Hasan’ı, “*Haylaz, yaramaz!*” diye çağırmış,³⁰ on yaşından itibaren Enes ile “*Ey iki kulaklı!*” diye şakalaşmıştır.³¹

Hz. Peygamber’in şaka ve mizahına ilişkin birçok örnek vardır.³² Hz. Peygamber’i her bakımdan örnek alan sahabe de şaka ve mizah ile ilgili geniş bir literatür oluşturmuştur.³³ Kur’an ve sünnet esaslarına dayanılarak İslam hukukunda da mizaha yer verilmiş ve insanların mizaha götüren temel faktörler üzerinde durulmuştur.³⁴ Dahası, mizah ile yapılan hukuki işlemlerin geçerli olup olmadığı ayrıntılı bir şekilde tartışılmış, belli şart ve kayıtlara bağlanarak hukuki olarak sonuçlandırılmıştır.³⁵

Kur’an ve sünnet ilkeleri açısından bütüncül bir değerlendirme

²⁴ Muruvve, s. 14-15.

²⁵ Husrî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Aklî, Cem’u’l-Cevâhir fî’l-Mulâh ve’n-Nevâdir, thk. Rehab H. Akkâvî. Beyrut 1993, s. 49; Zemaşherî, I, 452.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, Musned, İstanbul 1992, IV, 190.

²⁷ Tirmizî, 1992, Menâkıb, 10.

²⁸ Tirmizî, Birr, 57; Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş’as, Sünenü Ebî Dâvûd, İstanbul 1992, Edeb, 92.

²⁹ Heysemî, Nûruddîn Ali, Mecmau’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevâid, Beyrut 1988, IX, 182.

³⁰ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, Sahîhu’l-Buhârî, İstanbul 1992, Buyû’, 49, Libâs, 60; Ahmed b. Hanbel, II, 331, 532.

³¹ Tirmizî, Birr, 57.

³² Muslim, Muslim, İbn Haccâc, Sahîhu Muslim, İstanbul 1992, Kitâbu’l-Birr, Hadis No. 4766; Tirmizî, Hadis No. 1751, 3238; Ahmed b. Hanbel, el-Musned, Kahire 1995, III, 360; Buhârî, Kitâbu’t-Tevhîd, Hadis No. 7414, 7415; Muslim, Hadis No. 2788; Heysemî, Mecmau’z-Zevâid, VIII, 25. Bkz. Çapras, s. 27-31.

³³ Bkz. Doğan, s. 199-201.

³⁴ Çapras, s. 46-52.

³⁵ Bkz. Çapras, s. 53-121.

yapıldığında, insan onur ve şerefini rencide etmeyen mizaha izin verildiği, insanın şahsiyet ve haysiyetini tahkir eden mizahın yasaklandığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in bu konudaki örnekliliği son derece açıktır. O, şaka ve mizah yaparken doğru ve gerçek sözleri kullanmış, mizah ile kişileri içinde buldukları stresli ve üzüntülü durumlardan uzaklaştırmış ve psikolojik bir rahatlama sağlamıştır. Böylece mizahın nasıl yapılacağını pratik olarak göstermiştir.

II. Resim ve Heykelin Dinî Hükmü

İslam, evrensel bir din olarak sanat, müzik ve spor gibi insanın maddi ve manevi özgün üretimi olan estetik değer ve aktiviteleri prensip olarak onaylayan bir dindir. Bununla birlikte kendi değer yargıları ve ilkelerine bağlı kalarak kendine özgü değerler manzumesi ortaya koymuştur. Buna göre dünyada var olan ve üretilen sanat, müzik, spor gibi değerleri sorgulamaksızın kabul ettiği söylenebilir. Tüm bu değerlere saygı duyarak, kendi öncelikleri ve ilkelerine uygun düşen bir tarz geliştirmeyi uygun görmüştür. “Allah güzel-dir, güzel olanı sever.”³⁶ hadisi göz önüne alındığında, İslam'ın güzel, estetik, içerik ve mesaj olarak da kendi değerleriyle örtüşen hiçbir sanat türünü yasaklamadığı söylenebilir. İslam'ın evrensel karakterli ilke ve prensiplerini iyi okuyamayan ve asrın idrakine sunamayanlar tarafından, İslam'ın temel esasları ile bağdaşmayan yorumlar yapılmış, İslam sanatına dair ileri sürülen bu görüşlerde, tasvir/resim sanatının yasak olduğu vurgulanmıştır. Benzer şekilde İslam'da resim ve heykel sanatları yasaklanmış ve bunları icra edenler korkutucu bir azapla uyarılmıştır.³⁷ Bu yanlış okuma ve değerlendirmenin sonucu olarak İslam dünyasında resim ve heykel benzeri sanatlar gelişmemiş, İslam sanatı ağırlıklı olarak soyut sanatlara kaymıştır.

Hâlbuki Kur'an'da tasviri doğrudan yasaklayan bir ayet gösterilemez. Yasaklık, bazı hadislerin yorumundan kaynaklanmıştır. Konuyla ilgili hadisler bütüncül bir bakışla değerlendirildiğinde, tasvir yasağından ziyade put karşıtlığının öne çıkarıldığı, bunun da İslam'ın

³⁶ Muslim, İmân, 1, 93.

³⁷ Muslim, İmân, 1, 93; İbn Mâce, Duâ, 10.

ilk dönemiyle sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra dokuzuncu asra kadar İslam dünyasında tasvir yasağını gündem yapan bir eylem ve söylemle karşılaşmamaktadır. Dört halife döneminin devamı olan Emevi ve Abbasi devletlerinde de resim yasağından söz edilmemektedir.

Emevi ve Abbasi dönemlerinde realist biçim özellikleri sergileyen resim sanatı dokuzuncu asırda hissedilir bir değişim göstermiş, resim sanatı soyut forma ve minyatüre evrilmiştir. Bu durum batılı ve yerli araştırmacılarca İslam'da resim sanatının yasaklığıyla özdeşleştirilmiştir.³⁸

Kur'an'da tasvir yasağına doğrudan işaret eden bir hüküm bulunmamakla birlikte “*Şarap, kumar, ensab ve fal okları şeytan işi pis işlerdir.*”³⁹ ayetinde geçen “*ensab*” kelimesi, bazı tefsirciler tarafından resim ve tasvir olarak anlamlandırılmıştır.⁴⁰ Buna göre İslam'da resim sanatının yasak olduğu sonucuna varılmıştır. Tefsir âlimlerinin çoğunluğuna göre “*ensab*” kelimesi, “*ibadet niyetiyle dikilen put*” anlamındadır.⁴¹ Bu nedenle anılan ayette, resim ve tasvir yasağından ziyade Müslümanları putperestliğe giden yollardan sakındırmak hedeflenmiştir.⁴² Son tahlilde Kur'an'da resim yasağına dair bir hükmün bulunmadığı, yasağına ilişkin görüşlerin ise İslam âlimlerinin üzerinde görüş birliği sağladığı hükümler olmadığı anlaşılmaktadır. Yasağına ilişkin görüşlerin ise bazı hadislerin yorumundan kaynaklandığı söylenebilir. Bu tespiti haklı çıkaran hadisler vardır. Bu konuda birçok hadis olmakla birlikte, “*Allah katında azabı en şiddetli olan kişi tasvirçilerdir.*”⁴³ hadisini kaydetmek isteriz. Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethinde Kâbe'deki 360 âdet putu kaldırması,⁴⁴ resim ve heykel sanatının dinen meşru olmadığı şeklinde yorumlanmıştır.

³⁸ Konak, Ruhi, “İslam'da Tasvir Yasağı Sorunu ve Minyatür Sanatı”, The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal Social Science, Volume 6 Issue 1, p. 967-988, 2013, p. 969.

³⁹ 5/Mâide, 93.

⁴⁰ Şekerci, Osman, İslam'da Resim ve Heykel, İstanbul 1996, 24.

⁴¹ Yakutcan, Ahmet -Ömür, Cuma, İslam'da Resim Heykel ve Musiki, İzmir 1991, s. 2.

⁴² Şekerci, s. 24.

⁴³ Buḥârî, Tesâvir, 89.

⁴⁴ 17/İsrâ, 81; Hasan, İbrahim Hasan, İslam Tarihi, çev. İsmail Yiğit-Sadrettin Gümüş, İstanbul 1987, I, 184.

Yasağın kapsamı ve süresi geçmişten günümüze tartışılmıştır. Herhangi bir gerekçe olmaksızın normal şartlarda İslam dini resim ve tasviri yasaklamamaktadır. Bazı din bilginleri yasağın Müslüman olmadan önce putperest inancına sahip Arap toplumunun puta tapmasını önlemek için gündeme getirildiği düşüncesindedir.⁴⁵ İslam öncesi cahiliye döneminde Araplar tasvir ile putu eş değer saymış, yoktan bir biçim yaratmayı doğaüstü güçlere bağlayarak tasvirlerle tapınmışlardır. Bu nedenle yeni kurulan din başlangıçta her türlü tasvire karşı bir kuşku beslemiş,⁴⁶ puta tapınma tehlikesi tamamen ortadan kalkıncaya kadar da tasvir belirli bir süre yasaklanmıştır.

Dokuzuncu asırda tasvirle ilgili hadisleri yorumlayan diğer bir kısım İslam bilginlerine göre, tasvirle ilgili yasak sadece İslam'ın ilk dönemlerine ilişkin putperest eğilimle sınırlı değildir. İslam'da her türlü resim ve heykel yapımı ve teşhircilik yasaktır. Buna göre ruh sahibi olan insan ve hayvan gibi varlıkların resmedilmesinin kesinlikle haram olduğu ve bunları yapmanın büyük günah sayıldığı kabul edilmiştir. Bu yasaklığın temel gerekçesi, Allah'ın sanatına/yaratmasına benzetme gayretidir.⁴⁷ Bu resimlerin elbise, halı, para ve her türlü eşyanın üzerinde olması yasağın kapsamına dâhil edilmiştir. Diğer taraftan ruh sahibi ve canlı olmayan ağaç, dağ ve ova gibi manzaraların yapılmasında⁴⁸ ve canlıların el, ayak, göz⁴⁹ ve başsız gövdelerinin⁵⁰ tasvir edilmesinde dinî açıdan bir sakınca görülmemiştir.

Tasvir yasağı konusunda farklı görüşler olmasına rağmen Hz. Peygamber döneminden sonra İslam toplumunda tasvir yasağının uygulandığını gösteren sağlam ve sahih eylem ve söylemlere rastlamak olası değildir.⁵¹ Putperestlik tehlikesinin ortadan kalkması ile birlikte Müslüman Arap dünyasında put olarak algılanmayan tasvirler üretilmiştir. Özellikle Emevi ve Abbasi saray duvarlarındaki mo-

⁴⁵ Bkz. Koç, Turan, *İslam Estetiği*, İstanbul 2009, 184-188.

⁴⁶ Erkul, Vedat, *Sanat ve İnsan*, İstanbul 1996, s. 102, 103.

⁴⁷ Şekerci, s. 24, 28.

⁴⁸ Yakutcan, *Ömür*, s. 23, 24.

⁴⁹ Yakutcan, *Ömür*, s. 32.

⁵⁰ Grabar, Oleg, *İslam Sanatının Oluşumu*, çev. Nuray Yavuz, İstanbul 1998, s. 92; Çam, s. 19; Mahir, Banu, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul 2005, s. 16.

⁵¹ Konak, s. 972.

zaik ve fresklerden oluşan resimler ve bir kısım heykeller, bu yönde esaslı bir yorum yapmaya imkân vermektedir.⁵²

Dolayısıyla yasağı anlamsızca savunan ve modern döneme kadar getirenler, dini taassup anlayışına hizmet eden, dinî olgu ve hükümleri ana ilke ve gayeleri çerçevesinde ve değişimi de dikkate alarak yorumlama kabiliyet ve kapasitesini haiz olmayan kimseler olarak nitelendirilebilir.

III. İslam'da Dinî İnanç Özgürlüğü ve Hoşgörü Kültürü

Hoşgörü, farklı inanç ve görüşlere saygılı olmak demektir ki İslam'ın teorik ve pratik planda öne çıkardığı önemli ilkelerdendir. Kur'an ve sünnette yerini alan zengin referansların bir sonucu olarak İslam medeniyeti, hoşgörü medeniyeti olarak tanımlanabilir. Müslümanların fark gözetmeksizin bütün peygamberlere inanmaları, derin bir saygı ve hürmet göstermeleri, müntesipleriyle barış ve esenliğe dayalı bir iletişim kurmaları, kendileriyle evlenip aile kurabilmeleri bunun en açık göstergesidir. İslam inancına göre gayrimüslimlerin mabetlerini korumak, inançlarına müdahale etmemek, onlara haksızlık yapmamak, temel insan hakları konusunda kendilerini Müslümanlarla eşit tutmak, onur ve yaşamlarını güvence altına almak temel kuraldır.⁵³

Kur'an'a göre bütün semavi dinler aynı kaynaktan gelmektedir.⁵⁴ İslam inancında Müslüman olmanın şartlarından biri, gönderilen peygamberlere ayırım yapmaksızın iman etmektir.⁵⁵ Buna göre diğer inanç ve düşüncelere karşı hoşgörü temel kural olup, düşmanca duygular onaylanmaz.⁵⁶ Başka bir ifadeyle din farkı, dünya insanların dostane ilişkiler geliştirmelerine engel teşkil etmez.⁵⁷ İnsanların farklı din ve düşüncelere sahip olmaları, kavga sebebi olamaz.⁵⁸ Kur'an'da, bir gün

⁵² Bkz. Konak, s. 972-984. Konunun mezheplere göre dinî hükmü konusunda bkz. <http://www.sorularlaislamiyet.com/qna/2401/resim-ve-fotograf-konusunda-detayli-bilgi-verir-misiniz-islam-in-bu-konu-bakisi-nasildir.html>. 24.05.2016.

⁵³ Sibâi, Mustafa, *Min Ravâi'i Hadaratine*, Beyrut, ts., s. 83.

⁵⁴ 42/Şûrâ, 13.

⁵⁵ 2/Bakara, 136.

⁵⁶ 39/Zümer, 17-18.

⁵⁷ 5/Mâide, 5.

⁵⁸ 5/Mâide, 2.

dost olur ümidiyle, düşmanca ilişkilerin yaşandığı kişi ve toplumlara karşı bile ölçülü davranılması emredilmektedir.⁵⁹ Bu itibarla her düşünce ve inanca sahip kimselerle, aleyhine bir durum ortaya çıkmadığı sürece barışa dayalı ilişkiler geliştirilmesi öngörülmekte; mal, can ve namuslarına dokunulmaması, kendilerine adalet ve dürüstlük gösterilmesi emredilmektedir.⁶⁰ Zira Kur'an'da, Müslümanlara düşmanlık etmeyen gayrimüslimlere iyilik etmenin ve adil davranmanın tüm Müslümanlar için bağlayıcı bir emir olduğu vurgulanmaktadır.⁶¹

Sonuç itibariyle İslam'ın gayrimüslimlere yönelik teorik ilkelerini yine İslam'ın hükümlerini inanç ve uygulama itibariyle içselleştirmiş Müslüman idarecilerin, İslam'ın bir hoşgörü medeniyeti olduğunu uygulamalarıyla göstermiştir. Tarih, bunun örnekleri ile doludur.⁶²

İslam'ın birincil kaynağı Kur'an'da dinî inanç özgürlüğüne bu kadar ayrıntılı vurgu yapılması ve bu konuda belli bir din ayrımı yapılmaksızın tüm dinlere eşit mesafede durulması, İslam'da dinî inanç özgürlüğünün kapsamının ne kadar geniş olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde hoşgörünün sınırlarının ne kadar geniş olduğu, insana saygı göstermenin ve onu kendi konumunda kabul etmenin temel kural olduğu da anlaşılmaktadır.

IV. İslam'da Kutsal Değerlere Saygı

İslam'da, kişinin şahsına karşı yapılan her türlü hakarete sabretmesi, aynıyla karşılık vermemesi ve müsamahalı davranması önemli bir fazilet olarak görülmektedir. Buna karşılık Allah, peygamber ve Kur'an gibi İslam dininin mukaddes değerlerine yapılan her türlü hakaret ve saygısızlık karşısında belirlenecek tavır, şahsi hakarete olduğu gibi sabır ve hoşgörü olamaz. Bu şahsi bir mesele olmadığından dolayı Müslümanın affetme yetkisi yoktur.

⁵⁹ 60/Mumtahine, 7.

⁶⁰ Duman, Mehmet Zeki, Beş Surenin Tefsiri (Fâtiha, Ahzâb, Nûr, Hucurât, Mumtahine), Ankara 1999, s. 352.

⁶¹ 60/Mumtahine, 8; 5/Mâide, 8. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, Saffet, İslam Hukuku Açısından Din ve Vicdan Hürriyeti, İstanbul 2003, s. 14-17, 19-100; Ulusal, Şemsettin, İslam Hukukunda Uluslararası Andlaşmalar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 124-197.

⁶² Bkz. Öztuna, T. Yılmaz, Türkiye Tarihi, İstanbul 1964, s. 209; Ünlü, Nuri, İslam Tarihi, İstanbul 1984, s. 119-120.

Bu durumda Müslümanlar kendi mukaddes değerlerine yapılan hakaret ve saygısızlığa mutlaka tepki göstermelidirler. Gösterilecek tepki ise son derece insani, medeni, demokratik ve hukuki çerçeveye uygunluk koşuluyla Müslümana yakışır türden olmalıdır. Bu bağlamda “...Allah’ın ayetlerinin inkâr edildiğini yahut onların alaya alındığını işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze geçmedikçe kendileriyle beraber oturmayın...”⁶³ ayeti konuya delil teşkil etmektedir.

Kutsala ve mukaddes değerlere karşı yapılan hakaret ve saygısızlıkların arka planına odaklanıldığında, din mensuplarının da tahrik düzeyinde azmettirici rol oynadıkları anlaşılabilmektedir. İslam’ın onaylamadığı bir eylem ve söylem, müntesipleri tarafından gerçekleştirilince, diğer din mensuplarının sanki İslam’ın önemli bir ilkesiymiş gibi bir algıya sahip olarak hiçbir dinin, hukukun ve aklı selim anlayışın asla kabul edemeyeceği ölçüde İslam’ın kutsal değerlerine hakaret ettiklerine şahit olunmaktadır. Bir dine mensup bir şahsın, din dışı bir eylem ve söyleminin, tahrik unsurları görülse de, diğer din mensuplarına İslam’ın kutsallarına hakaret etme yetkisi vermez. Bu tamamen duygusal ve bazen de kasıtlı bir tepki olmaktadır. Oysa din ve özellikle de insanlığa gönderilen son ve evrensel din İslam söz konusu olduğunda, duygusallık ve bireysel güdülere asla yer verilemez. Dinlerin tevhid/Allah’ın birliği, peygamberler ve kutsal metinler gibi ortak özellikleri dikkate alındığında, hiçbir din mensubunun diğer dinlerin kutsallarına saygısızlık etmelerine olanak sağlayan bir hak ve yetkilerinin olamayacağı anlaşılmaktadır. Hiçbir akli, dinî, hukuki ve bilimsel temeli olmadığı hâlde, bir kimsenin bir dinin kutsallarına dil uzatması ve normal bir insanın ağzına alamayacağı küfür ve sövme ifadelerini dillendirmesi asla kabul edilebilir bir davranış olarak kabul edilemez.

Kur’an’da bu konuda Müslümanlar için yol haritası olabilecek bir ayet vardır: “Onların Allah’tan başka yalvardıkları tanrılarına hakaret etmeyin ki onlar da cahillik ederek hadlerini aşır Allah’a hakarete bulunmasınlar.”⁶⁴ ayetinde, Allah’a şirk koşanların ilah özelliği

⁶³ 4/Nisâ, 140.

⁶⁴ 6/En’âm, 108.

taşımayan sahte ilahlarına hakaret etmek yasaklanmaktadır. Bunu yapmak suretiyle şirk taraftarlarının aslında Allah'a ve İslam'ın kutsal değerlerine saygısızlık etmeleri önlenmiş olmaktadır. Bu ayetten çıkarılacak yalın gerçekliklerden birisi de sahte ilahlara saygısızlık edilemediğine göre gerçek ilah olan Allah'a, semavi dinlerin kutsalına saygısızlık da yasaklanmış olmaktadır.

V. Karikatürün Gülmelik Olmaktan Çıkışı

Her şeyin hoyratça tüketildiği dünyada tükenmeyen, ancak hızla tüketen mizah en nihayetinde kutsal değerlerin kapısını çalmaktadır. Her türlü düşüncenin birkaç çizgiyle yaşama ve ifade alanı bulduğu mizahta, mizahi toleransın çıtası yükseldikçe aklın sınırlarını zorlayan kimi karikatürler 'Gülmelik Karikatür' olmaktan çıkmaktadır. Nitekim bu çizgiler zihni yormakta, uyumsuz yaratının keşfi için düşünceyi dinî değerlerin kıyısına savurmaktadır. Mizah, bozma ve çarpıtmadan beslenmektedir. İslam inancında ise ölçülü bir mizah anlayışı vardır. "Doğu" ve "Batı"da, kutsal değerlerin mizahi unsur olarak kullanılmasına bakış açısı farklıdır. İslam inancının savunduğu dünya görüşünün kimi noktalarda mizaha baskı yaptığı görülmektedir. Dine özgü bir mizah anlayışı geliştirmek ise güçtür, çünkü mizah uygunluk değil aykırılıktan beslenmektedir. "Batı"nın ve "Doğu"nun –doğal olan– zihinsel haritalarının farklılığı oldukça açıktır. Dinî bağlamda mizaha tepki bir taraf için ifade özgürlüğünü sınırlandıran bir girişimken diğer taraf için kutsala yapılmış hakaret olarak dillendirilmektedir. Zihinsel bir haritaya göre kahkahanın ayıplanan, tebessümün ise yüceltilen algılanışı söz konusudur. Bu algıya sahip toplumlarda İslam alemi için dinî, siyasi lider benimsenen Hz. Muhammed'in tasvir edilmesi tepkiye neden olmaktadır.

Hız. Muhammed'i tasvir eden ve İslam'a yönelik aşağılayıcı üslup kullanan *Charlie Hebdo* dergisine yapılan saldırı birçok kesim tarafından kınanmaktadır. Bu saldırı ifade özgürlüğüne yapılan bir saldırı olarak alışlagelmiş söylem biçimleriyle defalarca lanetlenmiştir. Birilerinin ifade ettiği şeyler uğruna öldürülmesi elbette onaylanır bir davranış biçimi değildir. Ancak aynı karikatüristlerin İslam'a ve

inanan kişilere hakaret etmesinin de kabul edilebilir bir yanı yoktur. “Onların Allah’tan başka yalvardıkları tanrılarına hakaret etmeyin...”⁶⁵ ayetinde de ifade edildiği gibi, yeryüzünde sığınak bilinen ve kutsal ilan edilen her şey kişi için özeldir. Kişinin kutsal değerlerine saygısızlık kabul edilebilir bir durum değildir. Şu ayette bu hususlara işaret edilmektedir:

“Geliniz, size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizin de onların da rızkını biz veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın, Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. İşte bu anlatılanları düşünüp anlayasınız diye Allah size vasiyet etmiştir.”⁶⁶

Kur’an’da bildirildiğine göre, birinin canına kıymak haramdır. Bu inançta yaygın olan söylem ‘Allah’ın verdiği canı Allah alır.’ biçiminde olmakla birlikte insanların birbirlerinin canına kastetmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda *Charlie Hebdo* dergisi ele alınacak olursa, ifade özgürlüğü perdesi arkasında inanca hangi boyutta saygısızlık edildiği açıkça görülmektedir. Müslümanların aşağılanması yoluyla dinsel ön yargıyı kırmak çarpık bir düşünceden beslenmektedir. Mizahı benimsetmek ve sindirilmesini kolaylaştırmak diğerinin kutsal bildiğini pervasızca mizaha malzeme etmekten geçmemelidir.

Bu kapsamda Uluslararası Yazarlar Birliği’nin bildirisinde şu cümlelere yer verilmektedir:

“Karikatüristlere, yazarlara ve editörlere yapılan saldırı, dünya çapında ifade özgürlüğüne yapılan bir saldırıdır. Bu, fikir akımlarını engelleme amacı güden, hepimizi terörize etme ve gözümüzü korkutma girişimidir. Bütün hükümetlere, dinî liderlere ve sivil toplum kuruluşlarına, bu haince saldırıyı lanetlemeleri için çağrıda bulunuyoruz. Sanatçıları ve yazarları öldürerek eleştiriyi susturacaklarını zannedenler, karşılarında meslektaşlarını savunan çok geniş bir kitle ve bütün biçimleriyle ifade özgürlüğünün sağlam iradesini bulacaklardır.”⁶⁷

⁶⁵ 6/En’âm, 108.

⁶⁶ 6/En’âm, 151.

⁶⁷ www.pen-international.org, Erişim: 24.07.2015.

Söz konusu bildiri tek taraflı okunursa ve mantıklı bakılırsa elbette terörizme karşı durmak, ifade özgürlüğünü savunmak akl-ı selim her insanın yeryüzünde isteyeceği şeylerdir. Fakat ‘yazarları öldürerek eleştiriyi susturacaklarını zannedenler’ ifadesi *Charlie Hebdo* dergisi için tam anlamıyla yerine ulaşmamaktadır. Burada eleştiriye malzeme olan şey insanların inancıdır. İnanç eleştirilemez. İnanç, eleştirilemeyecek kadar hassas bir nokta ve konudur. Dergi çalışanları İslam’a eleştiriden ziyade hakarete bulunmaktadırlar. Burada tekrar önemle altı çizilmesi gereken nokta şudur:

Kimse her ne sebeple olursa olsun ötekinin canına kastedemez. Ama durum yalnızca İslam’a yapılan bir eleştiri olarak da hafifletilemez. Çünkü derginin içeriğinde çok net ifadeler ve çizgilerle hakaretin boyutu görülmektedir.

Konunun daha net anlaşılması bakımından farklı bir durumla karşılaştırma yapılacak olursa; Maurice Sinet, uzun yıllar *Charlie Heddo* dergisinde karikatüristlik yapmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin oğlu Jean Sarkozy hakkında Sinet, “Jean, Darty mağazalarının sahibinin kızı ile evlenmeden önce Yahudi olmaya karar verdi. Bu çocuk hayatta çok başarılı olur.” şeklinde bir makale yazdığı için “Anti-Semitik” sözler sarf ettiği gerekçesi ile dönemin *Charlie Hebdo* direktörü Philippe Val tarafından işinden atıldı⁶⁸.

Anti-Semitik sözler kullanmak gerekçesi ile işinden atılan bir karikatürist... O zaman bu duruma, ‘İfade özgürlüğü var neden işinden atıldı?’ denilebilir. Nitekim birazdan *Charlie Hebdo* dergisinde İslam’a nasıl hakaret edildiğine tanıklık edilecektir. Hatırlanmalıdır ki hiçbir sebep bir insanın diğer insanın canına kastetmesi için gerekçe gösterilemez ve hakaret de ifade özgürlüğü maskesi arkasına konumlandırılmaz.

VI. Çizginin Kışkırtıcı Gücü: Charlie Hebdo

Hara-Kiri dergisi kendini “Aptal ve Saldırgan Dergi” olarak tanımlayan bir mizah dergisidir. 1960’ta Fransa’da yayım hayatına başlayan dergi, kilise ve devleti karikatür malzemesi ola-

⁶⁸ shareeverything.com. Erişim: 24.07.2015.

rak kullandığı için hükümet tarafından birkaç defa kapatılmıştır.⁶⁹ Derginin, kapatılıp açılması 1970'e kadar devam etmiştir. *Jodell'in maceraları* isimli erotik çizgi roman, *Hara-Kiri* dergisine ciddi malzeme sağlamıştır. *Hara-Kiri*'nin “seks devriminin sembollerinden olduğunu” iddia ettiği çizgi romanda, Jodelle adında, hiçbir erkeği reddetmeyen genç bir kadının başından geçenler anlatılmaktadır. Hatta bu genç kadın papa ile bile yatağa girmektedir.

Bir gün Fransa'nın güneydoğusundaki Saint-Laurent-du-Pont kasabasında “Cinq-Sept” yani “Beş-yedi” gece kulübünde yangın çıkmış ve çoğu genç 146 kişi yanarak can vermişti. “Beş-yedi” yani “akşam yemeği öncesinde buluşma” geleneği gereği, evli çiftler öğleden sonra saat beş ile yedi arasında canlarının istediği her şeyi ayrı ayrı yapabilirler, birbirlerine o saatte nerede olduklarının hesabını sormazlardı. Yangının hemen ardından Fransa'nın II. Dünya Savaşı kahramanı General **Charles de Gaulle**, Colombeyles-Deux Eglises kasabasındaki evinde 09 Kasım 1970'te ölmüştü. Ölüm haberini kapak konusu yapan *Hara-Kiri*, **Gaulle**'ün ölümü ile diskotek yangını arasında mizahi bir bağ kurmuştu. Manşetinde “Colombey'de Trajik Balo: Bir Ölü Var.” ifadelerini kullanmıştı. Bu ifadeler büyük tepki toplamıştı. İçişleri Bakanı **Raymond Marcellin**, derginin küçüklere satılmasını, reklamının yapılmasını ve tezgâhlarda görünmesini yasaklamıştı. Bu olaylarla ilintili olarak tirajların düşmesi sonucu dergini adı *Charlie Hebdo* olarak değiştirilmişti. “Aptal ve Saldırgan Dergi” ibaresinin yerini “**Journal Irresponsable**” yani “**Sorumsuz Dergi**” ibaresi almıştı.⁷⁰

1969 yılında yayım hayatına başlayan *Charlie Hebdo* dergisi, Fransızca yayım yapan bir mizah dergisidir. Dergi, Türkiye'de İslam'a ve Hz. Muhammed'e ettiği hakaretlerle anılmaktadır. Yaptığı kışkırtıcı yayımları sebebiyle dünyada ve Türkiye'de, *Charlie Hebdo* dergisine kanlı saldırıların yapıldığı bilinmektedir.⁷¹

⁶⁹ tr.euronews.com. Erişim: 24.07.2015.

⁷⁰ Reuters ve Al Jazeera.

⁷¹ Fransa'da gerek yazılı gerekse görsel medyada öteden beri farklı bir Hz. Peygamber imajı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Metin, İsmail, “Tiyatro, karikatür ve film provokasyonları bağlamında Fransız basınında İslam ve Hz. Muhammed imajı”, Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 4, sa. 4,

14 Ocak 2015'te yayıma çıkan *Charlie Hebdo* dergisinin kapağında “*Tout Est Pardonne (Her Şey Affedildi.), Je Suis Charlie (Ben Charlie'yim.)*”⁷² yazılı, başında sarıya benzer bir şey olan sakallı bir erkek görülmektedir. Söz konusu erkek, Hz. Muhammed olarak tanımlanmaktadır. Karikatürde belirtilen erkek, gözü yaşlı şekilde elinde “*Tout Est Pardonne (Her Şey Affedildi.), Je Suis Charlie (Ben Charlie'yim.)*” yazılı bir kâğıt tutmaktadır.

Derginin ikinci sayfasında “Hâlâ “Evet Ama” “Var mı?” başlıklı köşeden:

“Tanrı tanımaz gazete Charlie bir haftadır bütün peygamber ve azizlerin tümünden daha fazla mucize gerçekleştirdi. (...) Bize İslam düşmanı, Hıristiyan düşmanı, provokatör, sorumsuz, ateşin üzerine benzinle gidiyorsunuz ırkçı ve hak ettiniz... diyorlardı. Evet, terörizmi kınıyoruz ama. Evet, karikatüristleri ölümle tehdit etmek iyi bir şey değil ama. Evet, bir gazeteyi kundaklamak kötü ama. Bu tür şeyleri biz de dostlarımız da çok duyduk. Çoğu zaman gülüp geçtik bu sözlerle. Çünkü bizim en iyi yaptığımız şey gülüp geçmek.”

Köşede de belirtildiği gibi karikatüristlerin en iyi yaptığı şeylerden biri gülüp geçmek. Fakat dergiye düzenlenen kanlı saldırı, temelde bunun gülüp geçilmeyecek kadar ciddi bir durum olduğunu göstermektedir. ‘Evet, ama’ karikatüristleri ölümle tehdit etmek iyi bir şey değil. ‘Evet, ama’ inanca saygısızlık da iyi bir şey değil.

Derginin ikinci sayfasından diğer karikatür metinleri ise şöyledir:

“Rahibe Emmanuelle’in vasiyet kitabı buradayken masturbasyon yapardım. Cennette y... emeğim!..”

“Nihayet İphone 5 Geldi. Dine Hakaret, Günah.”

“Charlie Hebdo’dakilere dokunmamak gerek. Yoksa onlar da şehit sayılacak ve bu adiler cennete gittiklerinde tüm bakireleri elimizden kapacaklar.”⁷³

İphone 5, son teknoloji telefon. Karikatürde telefonun üzerinde çeşitli tuşlar bulunmaktadır. Telefonu çekici kılan özellik, üzerindeki tuşlardan birinin dine hakaret diğerinin ise günah olmasıdır. Kari-

Ağustos-Aralık, 2012, s. 91-104.

⁷² Charlie Hebdo, 2015.

⁷³ Charlie Hebdo, 2015.

katürde elinde İphone 5'i tutan kişi parmağıyla dine hakaret tuşunu tıklamaktadır.

Diğer bir karikatürde ise başlarında takkeleri olan sakallı ve cüb-beye benzer bir şey giydirilmiş olan kişiler kendi aralarında düşünceli şekilde şöyle sohbet etmektedirler:

“Charlie Hebdo'dakilere dokunmamak gerek. Yoksa onlar da şehit sayılacak ve bu adiler cennete gittiklerinde tüm bakireleri elimizden kapacaklar.”

Yukarıda değinildiği gibi İslam inancına göre, ‘Allah’ın verdiği canı Allah alır.’ anlayışı genel bir inanıştır. Kim bir insanın canına haksız yere kastederse o kişi Allah katında şehit sayılır ve cennetle mükâfatlandırılır. Bu karikatürdeki üç düşünceli adam cinsellik düşkününü kişiler olarak betimlenmektedir. Daha doğru bir tabirle Müslüman olduğu anlaşılan bu kişiler, bakire düşkününü ve tüm amaçları cennete girip orada zevk ve eğlence içinde yaşamak isteyen kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Bir başka aşağılama örneği 16. sayfada senarize edilmektedir:

Terörist kılığına girmiş siyah melek adamlar otomatik silahlarla cennette oldukları anlaşılan bir yerde, “Nerede bu 70 bakire?” diyerek arama yapmaktadırlar.

Derginin 12. sayfasına bakıldığında, hakaretin başka bir boyutu görülmektedir:

“Çelişkilerle doluyum ben. Biraz eşcinselim ama siyahları sevmem. Allah’tan nefret edebilirim, Papa’dan da. Yahudilerin o şapkasından, Bermuda pantolonlardan, şarkıcı Zaz’dan ya da Pringles’lardan.” şeklinde yazılmış karikatür metninde, karikatürist sevmek ya da sevmemek hakkı kullanılmaktadır. Evet, sevmek zorunda değildir ancak saygı duymak zorundadır.

Diğer bir karikatür metni ise şöyledir:

“Hem kendi hâlinde küçük insanları hem de gt herifleri çizen karikatüristleri öldürdüler.”⁷⁴

“G.t herifleri çizen” ifadesi, genel insani ahlak ve edep sınırlarını zorlayan ve ciddi anlamda kışkırtıcı bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷⁴ Charlie Hebdo, 2015.

“Çocukken, büyüklerin bu garip dünyasını anlamak için kendi hâlinde küçük ve komik adam resimleri çizilir ve o resimler kendi dünyamızla kıyaslanır. Her birimiz vakti zamanında çocuktuk ve resimler çizdik. Büyüdüğümüzde aslında büyükler dünyasının bir parçası olduğunuz hâlde o büyükler dünyasını hâlâ pek anlamayız. Bu nedenle bazıları kendi hâlinde küçük adamlar çizmeye devam ederler. ‘Bazıları neden sınırlar adına, inançlar adına ya da semboller adına insan öldürmeye hazır mı acaba?’ diye kendi kendimize sorduğumuzda kendi hâlinde küçük adam resimleri çizeriz. Bazılarının, olmayan bir Tanrı’ya neden inandıklarını anlamayınca yine kendi hâlinde küçük adam resimleri çizeriz. Bir insanı çizmenin neden yasaklandığını anlamadığımız zaman. Her şeye rağmen yine de kendi hâlinde küçük bir adam resmi çizeriz; bunun sorumsuzluk olduğu söylenince de bu sefer normal küçük adam resimleri çizeriz. O zaman bu garip dünya küçük adamları görmeyi reddeder ama tabii dünya garip olduğu için onlar çizmeyi yine de devam etmiştir ta ki bir gün. Üstelik de kendi hâlinde küçük adamlar yeniden boy göstermiştir. Ve biz milyonlarca kendi hâlinde küçük adam sokaklardayız. Ama ne zamana kadar?”⁷⁵

Sınırlar, inançlar ve semboller adına insan öldürmek evrende onaylanmayacak bir davranıştır elbette. Fakat Tanrı’nın varlığı ya da yokluğu kişiye göre değişen bir şeydir. Kimse bir diğerrinin Tanrı’ya neden inandığını sorgulama hakkına sahip değildir.⁷⁶ İfade özgürlüğü nasıl sorgulanmazsa aynı şekilde inanıp inanmama da sorgulanmamalıdır. ‘Bazılarının, olmayan bir Tanrı’ya neden inandıklarını anlamayınca yine kendi hâlinde küçük adam resimleri çizeriz.’ Kimse bir diğerrini inandırmak zorunda değildir. Birine göre var olmayan diğerrine göre var olabilir. Saygı duymaya buradan başlanmalıdır. Başkalarına saygı duyan düşünce, inanç uğruna insan öldürmeyi onaylayan bir davranış biçimi değildir.

⁷⁵ Charlie Hebdo, 2015.

⁷⁶ Buradaki sorgulama ifadesi “tartışma, tartışmayı konu hâline getirme” olarak kullanılmıştır. Bu ifadenin aksiyomatik olarak doğruluğu ihtimalli olsa da Hz. Muhammed’in ya da Hz. İbrahim’in de yaptığı gibi kişilerin inancına dair bir sorgulama ve içe dönüş süreci yaşarlar. Bu sorgulama sonucunda ve vahiy yoluyla yeni bir yönelime sahip olurlar. Bu durumda inançlar da dâhil fikirleri sorgulamak bir hak gibi görünür. Ancak insanları belli bir inanca sahip oldukları ve o inancı yerine getirdikleri için “yargalamak”, damgalamak, dehumanize etmek gibi fiiller inanç özgürlüğünün dışına çıkabilir.

Sayfa 7’de özgürlükten bahseder Charlie Hebdo:

“Ey özgürlük! Ben Charlie’yim. Ben Charlie’yim. Bugün niçin milyonlarca Charlie’ydiniz?”

Gazetecilerin özgürlüğü için. Çünkü ben özgürlük yanlısıyım. Çünkü özgürlük herkesin hakkı.

Charlie Hebdo’ya genelde katılmasam da ifade özgürlüğünden yanayım. Fikirler için cinayet ne saçma! Fransa, insan hakları ve ifade özgürlüğünün ülkesi. Ülkemizin değerleri özgürlük ve demokrasi için. Her şey bir yana sadece özgürlük için.”

Bu metinde *Charlie Hebdo*, özgürlükten bahsetmektedir. Bu özgürlük anlayışını yalnızca basın özgürlüğü olarak sınırlandırmamak gerekir. Özgürlük evrenseldir. Dergiye yapılan kanlı saldırı elbette kınanmalıdır. Bu eylem, ilk bakışta ifade özgürlüğüne bir darbe gibi görülmektedir. Meseleye geniş boyutlu bakıldığında söz konusu eylem bir şiddet hareketi olarak onaylanmamakla birlikte medya özgürlüğü kapsamında sanılan ama gerçekte başka bir dinin kutsallarına hakaret içeren kışkırtıcı bir dil kullanılarak menfur eylemin oluşmasına zemin hazırlanmıştır. Bu kapsamda özgürlükten söz edilecekse bir dine ve kutsallarına inanmak da özgürlük silsilesinin en tepe noktasını teşkil etmektedir. İnanca saygı da bu çerçevede kabul edilebilir. İnsanı ayakta tutan en önemli dinamikler, yeryüzünde inandığı değerler ve kazanımlardır.

Papa Francis, *Charlie Hebdo* dergisine yapılan saldırı ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Düşüncelerimizi ifade ederken belirli sınırlara dikkat etmemiz gerekmektedir. Diyelim ki arkadaşım Gasparri anneme küfür etti. O zaman benden bir yumruk yemeyi bekleyebilir. Bu normal bir tepkidir. İnsanların inançları ile dalga geçemezsiniz, inançlara hakaret edemezsiniz.”⁷⁷

Charlie Hebdo dergisinin bir başka karikatüründe Müslümanlara yönelik bir hakaret daha yer almaktadır. Konuya ilişkin karikatürde yine Hz. Muhammed tasvir edilmiştir. *“Muhammed aşırı tutuculardan bunaldı. A.cıklar tarafından sevilme zor.”* “A.cıklar” diye ifade ettiği ‘Müslümanlar.’ Bu, insanlık ve ahlak dışı, edepsiz eleştiri doğrudan

⁷⁷ www.dailynews.com. Erişim: 24.07.2015.

İslam'ı hedef almaktadır. Bununla birlikte aynı ifadede Müslümanlara da ahlaksızca hakaret edilmektedir.

Bir başka karikatürde, “*Müslüman dünyasını coşturan film: Peki ya benim popom. Benim popomu seviyor musun?*” ifadelerine yer verilerek Müslümanlara doğrudan hakaret içeren anlatılara yer verilmektedir.

Bir diğerinde, “*Kur’an bu b.ktan*” ifadesi yer almaktadır. Karikatürde Kur’an çizilmiş ve içinden kurşunlar geçmektedir. Karikatürün yanındaki ifade ise şöyledir:

“*Kur’an kurşunları durdurmuyor.*” Oysa burada her konuda olduğu gibi barış konusunda da evrensel ilkeler ortaya koyan Kur’an, anılan ilkeleri hayata geçirebilecek durumda değildir. Kur’ani ilkeleri ancak müntesipleri uygulayıp hayata geçirebilir. Burada doğrudan Kur’an’ın hedef alınması, iyi niyetle izah edilemez. İnsanlık tarihinin en sağlam ve tahrife uğratılmamış ilahî metni olan Kur’an, bu eleştiriyi kesinlikle hak etmemektedir.⁷⁸ Kur’an’ı rahatlıkla, ahlaksızca eleştiren bu zihniyet, zımnen bütün ilahî metinleri de eleştirmiş olmaktadır. Zira ilahî metinler hakikati ortaya koyma temelinde aynı realite ve gerçekleri haykırmaktadır. Söz konusu eleştiri, bütün Müslümanlar için geçerli olamaz. Kur’an hükümlerini olması gereken şekliyle hayata aktaran Müslüman kitle, böyle bir eleştirinin kapsamı dışında tutulmalıydı. Bütünüyle olmasa da kısmen bu tenkidi hak eden bir Müslüman kitlenin mevcudiyeti inkâr edilemez. Eleştiri, sadece o kitleyi hedef almalıydı.

Bu çalışmada, çeşitli başlıklar altında tartışılan konularla ilgili bir çerçeve çizilmeye çalışıldı. Bu bağlamda Müslümanların ötekileştirildiği ve kışkırtıldığı görülmektedir. Ortaya konan eylem ve söylemlerde nezaket ve ahlak sınırlarına riayet edilmemesi sebebiyle, iyi niyet görülememektedir. Medeni ve demokratik usul ve üslupla yapılacak

⁷⁸ Çalışmada, din ve inanç özgürlüğü bağlamında bazı tanımlar ve aksiyomlar kullanılmaktadır. Bu cümlede olduğu gibi Kur’an’ın kendi aksiyomatik önermelerinden evrensel kurallar türetmek yazının etkisini düşürmemesi için “hakaret” ve “eleştiri” arasındaki farkın belirtilmesinde fayda olabilir. Buna göre eleştiri, bir düşünceye karşı geliştirilen olumlu veya olumsuz bir bakış açısıdır ve çoğu kere düşüncenin daha sağlam zeminde olabilmesi için katkılar sunmaktadır. Hakaret ise eleştiri sınırlarını aşmış, mevcut düşünce ve inanışa kayıtsızca ve saygısızca, insani edep sınırlarını aşan, kişileri ve inanışlarını küstahça reddeden ve yok sayan, tahammül edilemeyen düşünce veya düşüncenin eyleme dönüşmüş hâlidir.

her türlü yapıcı eleştiri Müslüman dünya için bir fırsat ve kazanımdır. Yanlırların tekrar edilmemesi anlamında teşekkürü hak eden insani bir erdemdir. Ancak Müslüman kitleye ve onların kutsallarına her ne sebeple olursa olsun yapılan hakaret karşı tarafın hunharca öldürülmelerine gerekçe teşkil etmez. Evrensel insani erdemler ve hukuk kuralları çerçevesinde ulusal ve uluslararası kural ve yaptırımlar devreye konularak suçluların cezalandırılması yolu tercih edilmelidir.⁷⁹ Suç teşkil eden, belli bir cezayı ve müeyyideyi gerektiren eylemler karşılıksız kalmamalıdır. Aksi halde kişisel infazlarla ortam terörize edilerek ulusal ve uluslararası barış ve güvenlik tehdit edilmiş olur. Bu olumsuz tablodan tüm insanlık ailesi zarar görecektir. İnsanlığın huzurunu tehdit etmeye hiç kimsenin hakkı olmamalıdır.

Sonuç

Yukarıda müstakil başlıklar altında özetlenen konular, resim ve karikatür eşliğinde bir anlamda sembol ve yazıyla İslam'ın veya bir başka dinin kutsallarına saygısızlık ve hakaretin yapılıp yapılamayacağı hususunu içermektedir. İlgili konularda da ifade edildiği üzere İslami duyarlılık açısından mizah, kişi ve toplumların onur ve şerefini rencide etmeyecek ölçüde yapılırsa yasak değildir. Mizah ile şeref ve onurun rencide edilmesi ise yasaktır.

Bu anlamda bir sanat olarak resim, İslami ahlak ve edep sınırlarını zorlamadığı, şirk inancının da izlerini taşımadığı sürece icra edilebilir. Yasaklığı savunan görüşler ise objektif bilimsel kriterler açısından tutarlı değildir. Gerek mizah ve gerekse resim konusunda İslami açıdan ortaya konan kriterler, aynı zamanda bütün insanlık dünyası için de geçerli evrensel özellikler taşımaktadır. Bu nedenle bir insanın en

⁷⁹ Bu çalışma, doğrudan bir hukuk çalışması olmadığı için karikatüristlerin bir suç unsuru taşıyıp taşımadığı, dolayısıyla cezai müeyyide gerektirip gerektirmediği hususu çalışmamızın hedefi değildir. Burada vurgulamak istediğimiz husus, kişilerin suçluluğuna karar vermek ve cezalandırılmadıkları gerektiğini ima etmek de değildir. İlgili kurum ve kuruluşlarca incelenmeleri ve soruşturulmaları sonucunda suçlu olduklarına karar verilmesi hâlinde, belirlenen suça karşılık gelecek cezaya hazır olmalarını vurgulamaktır. Bu çerçevede konunun Fransız iç hukuku açısından değerlendirilmesinin isabetli olacağı düşünülebilir. Bu çalışmanın hedefi ve kapsamı dikkate alındığında konuyu bu açıdan incelemek makalenin kurgusuna uygun düşmezdi. Bu bağlamda konuyu bu açıdan inceleyen müstakil çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

temel hakkı olan dinî inanç özgürlüğünün, dinî ve insani ilkelerle çelişen bir tarzda, mensubu olduğu dinine ve o dinin kutsallarına saygısızlık ve hakaret içeren eylem ve söylemler kabul edilemez. Bunu onaylayan bir yaklaşımı savunmak akıl, bilim ve insaf ölçüleriyle bağdaşmaz. Bu bağlamda insan onurunun basın ve ifade özgürlüğünün üstünde olduğu önemle ve özenle vurgulanmalıdır.

Son tahlilde, sanat ve özgürlüğün kişiye sağladığı hakların çerçevesini zorlayarak hatta bu alanın dışına çıkarak, birey ve toplumların kişilik haklarına, inancına, dinî değerlerine ve kutsallarına saygısızlık ve hakaret hiçbir şekilde onaylanamaz. Kimse bu tür eylem ve söylemlerde bulunma salahiyet ve yetkisini kendisinde bulamaz. Bu tür hadsizlikleri yapan kişi ve kurumlar, dinî açıdan ölüm ötesi hayatta sorumlu oldukları gibi, dünyada temel insan hakları ve özgürlükler noktasında evrensel hukuk karşısında da hesap vermelidir. Klasik bir söylemle, gerçek ve tüzel kişiliklerin temel hak ve özgürlüklerinin sınırı, kendileri dışındaki kişi ve toplumların temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmeyecek sınırlılıkta olmalıdır. Kendisine tanınan yasal sınırlara uymayanlar, eylem ve söylemine karşılık gelecek her türlü ceza ve müeyyideye hazır olmalıdır. Öte yandan kimse kimsenin yaşama hakkına müdahale edemez. Yaşama hakkı her insan için kutsal ve evrensel bir haktır. Nitekim *Charlie Hebdo* dergisine yapılan saldırı haklı bir saldırı değildir. Bu anlamda saldırıyı yapan kişiler her türlü ceza ve müeyyideye hazır olmak zorundadırlar. Dergi karikatüristlerinin bir yaratıcıya inanmamaları kendi özgürlükleridir. Bir yaratıcı olduğuna inanmadıklarını söylemeleri de kendi özgürlükleridir. Ancak yaratıcıya ve ona inananlara hakaret etmeleri özgürlükleri değildir. Son noktada olması gereken şey ise karşılıklı sevgi ve saygıdır. Yine söylemek gerekir ki sebep ne olursa olsun kimse kimsenin yaşam hakkını elinden alamaz. Karşılıklı saygı söylemleri her platformda alışlagelmiş söylemlerle defalarca dile getiriliyor olsa da sonuca varılamadığı hususu bir kez daha bu saldırı ile ortaya çıkmaktadır. Sonuç itibarıyla bu makale, konuya ilişkin çalışmalar için yeni bir başlangıç oluşturma çabasının mütevazı bir ürünüdür.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, *Musned*, İstanbul 1981.
- Akkâd, Mahmûd, *Cuhâ ed-Dâhik el-Mudhik*, Beyrut 1969.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l-Buhârî*, İstanbul 1992.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr, *Kitâbu'l-Hayevân*, neşr. Abdusselâm M. Hârûn, Mısır 1964.
- Çam, Nusret, *İslam'da Sanat Sanatta İslam*, İstanbul 1997.
- Çapras, Mehmet Naim, *İslam Hukukunda Mizah*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2014.
- Doğan, Yusuf, "Hz. Peygamber ve Mizah", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. VIII/2, Sivas 2004, s. 191-203.
- _____, *İkinci Abbasiler Dönemi'nde Mizah*, (Basılmamış Doktora Tezi). Bursa 2004.
- Duman, Mehmet Zeki, *Beş Surenin Tefsiri (Fâtiha, Ahzâb, Nûr, Hucurât, Mumtahine)*, Ankara 1999.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as, *Sunenu Ebî Dâvûd*, İstanbul 1992.
- Erkul, Vedat, *Sanat ve İnsan*, İstanbul 1996.
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed, *Misbâhu'l-Münîr*, Beyrut 1987.
- Grabar, Oleg, *İslam Sanatının Oluşumu*, çev. Nuray Yavuz, İstanbul 1998.
- Hasan, İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, çev. İsmail Yiğit-Sadrettin Gümüş, İstanbul 1987.
- Heysemî, Nûruddîn Ali, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Beyrut 1988.
- Husrî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Aklî, *Cem'u'l-Cevâhir fi'l-Mulah ve'n-Nevâdir*, thk. Rehab H. Akkâvî, Beyrut 1993.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, *Sünenü İbn Mâce*, İstanbul 1992.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1994.
- İpşiroğlu, Mehmet, *İslam'da Resim Yasağı ve Sonuçları*, İstanbul 2005.
- Koç, Turan, *İslam Estetiği*, İstanbul 2009.
- Konak, Ruhi, "İslam'da Tasvir Yasağı Sorunu ve Minyatür Sanatı", *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal Social Science*, Volume 6 Issue 1, 2013, p. 967-988.
- Köse, Saffet, *İslam Hukuku Açısından Din ve Vicdan Hürriyeti*, İstanbul 2003.
- Mahir, Banu, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul.
- Metin, İsmail, "Tiyatro, karikatür ve film provokasyonları bağlamında Fransız

- basınında İslam ve Hz. Muhammed imajı”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 4, sa. 4, Ağustos-Aralık, 2012, s. 91-104.
- Muruvve, Yûsuf Ahmed, *Nevâdiru A'lâmi'l-Fukahâ*, Beyrut 1991.
- Murzolp, Ulrich, “Humour”, *Encyclopedia of Arabic Literature*, London 1998.
- Muslim, İbn Haccâc, *Sahîhu Muslim*, İstanbul 1992.
- Öztuna, T. Yılmaz, *Türkiye Tarihi*, İstanbul 1964.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1995.
- Şâtîbî, Ebû İshâk, *el-Muvâfakât fi Usûli'l-Ahkâm*, Beyrut, ts.
- Şekerci, Osman, *İslam'da Resim ve Heykel*, İstanbul 1996.
- Sibâî, Mustafa, *Min Ravâi'i Hadaratine*, Beyrut.
- Tirmizî, Muhammed b. İshâ, *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul 1992.
- Ulusal, Şemsettin, *İslam Hukukunda Uluslararası Andlaşmalar*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- Ünlü, Nuri, *İslam Tarihi*, İstanbul (1984).
- Yakutcan, Ahmet-Ömür, Cuma, *İslam'da Resim Heykel ve Musiki*, İzmir 1991.
- Zemahşerî, Cârullâh Muhammed, *el-Keşşâf*, by., ts.
<http://charliehebdo.fr/> (27.04.2015).
<http://www.dailynews.com/> (29.04.2015).
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/charlie-hebdonun-calkantili-gecmisi>
(30.04.2015).
<http://shareeverything.com/2015/01/14/im-not-charlie-im-maurice-sine-fired-by-charlie-for-anti-semitism/> (09.05.2015).
<http://tr.euronews.com/2012/09/21/fransiz-basininin-en-yaramazi-charlie-hebdo/> (27.05.2015).
<http://www.pen-international.org/onde-gelen-dunya-yazarlari-penin-turkiyede-ifade-ozgurlugunun-guclendirilmesi-cagrisina-katiliyorlar/>
(27.05.2015).
<http://www.sorularlaislamiyet.com/qna/2401/resim-ve-fotograf-konusunda-detayli-bilgi-verir-misiniz-islam-in-bu-konuya-bakisi-nasildir.html>.
(24.05.2016).